

De crisis van het kapitalisme vandaag

André Mommen

De crisis van het kapitalisme neemt sinds de implosie van de westerse banken in 2008 als gevolg van de *subprime*-crisis steeds complexere vormen aan. Nu staat de overleving van de euro als eenheidsmunt ter discussie. Voorts is het Amerikaanse imperialisme als gevolg van de opkomst van nieuwe economische grootmachten aan een niet meer te stoppen erosie onderhevig. Daarmee is ook aan de suprematie van het Atlantische kapitalisme een einde gekomen. Regimes die tot nu toe in de Arabische wereld met petrodollars werden overeind gehouden, vielen als kaartenhuisjes om. Overall neemt ook de sociale onvrede toe, van Chili tot Israël en Thailand. In Europa hebben de rechtse populistische partijen, veelal met het vijandbeeld van de moslim in het vaandel, de wind mee. Kortom, de kapitalistische wereld beleeft een systemische crisis na een lange periode van beurseuforie en consumptieve hoogconjunctuur.

De door de bankencrisis getroffen landen konden de implosie van het kapitalisme in 2008 slechts stoppen door hun falende banken over te nemen. In de hoop dat de banken deze leningen met rente en al spoedig zouden terugbetalen. Dat laatste is slechts gedeeltelijk gelukt, want de financiële sector is in feite nog altijd “ziek”. Niet meer aan de *subprime*, maar ditmaal aan de schuldenlasten van de staten. Die schulden op korte termijn verminderen lijkt onmogelijk. Want hogere belastingen en bezuinigingen op de staatsuitgaven zullen onvermijdelijk tot een consumptieve dip leiden, dus tot een neerwaartse spiraal. Vandaar dat al enige tijd in Europa het spel met de zwarte piet op gang is gekomen. Wie wil nog betalen voor het armlastige Griekenland? En voor al die andere bijna failliete Europese staten die op zoek zijn

naar garanties voor het kunnen verlenen van hun schuldpapier?

Iedereen weet inmiddels dat in dergelijke omstandigheden de nationalistische reflexen een rol gaan spelen. Te meer daar de regeerders, bang als ze zijn voor rechts-populistische partijen, eieren voor hun geld zullen kiezen. Van Europese solidariteit is er dan geen sprake meer. Afsluiten van toekomstige leningen is immers uit den boze daar dit de rentestand omhoog zal jagen. Een verdere monetaire financiering is eveneens onmogelijk, daar dit de inflatie zal doen aantrekken. Alle vluchtwegen lijken dus vandaag geblokkeerd op een moment dat zich een wereldwijde economische crisis aandient.

De huidige financiële crisis begon allemaal met de *subprime*-crisis in de Verenigde Staten. Arme mensen konden er zich gemakkelijk in de hypothecaire schulden steken met het perspectief dat hun onroerend onderpand in een aantal jaren toch in waarde zou verdubbelen. Deze hypotheekten werden daarbij door de banken

samengevoegd en “verpakt” om aan “investeerders” op de internationale financiële markten te worden doorverkocht. Zo kwam er extra schuldpapier in omloop waaraan de financiële spelers geld konden verdienen. Dat was uiteraard een vorm van pure windhandel. Maar zolang de mallemolen bleef draaien was er niets aan de hand. In 2007 viel het spel stil toen de huizenprijzen begonnen te dalen en de banken in slechte papieren kwamen te zitten. In 2008 vielen dan de grote Belgische banken (Dexia, Fortis, KBC) omver terwijl de beurskoersen in elkaar klapten. Over de oorzaken van de bankencrisis deden toen de wildste verhalen de ronde. Die eindigden steeds met “eigen schuld dikke bult”. De bankiers beweerden dat ze zelf niet eens wisten wat voor soort financiële “producten” ze hadden verkocht. De media herhaalden deze leugens graag. Realiteit was echter dat de bankiers precies wisten welke financiële worsten ze hadden verkocht. Zij waren het die zelf ooit hadden aangedrongen op het dereguleren van de financiële markten.

Over hoe het nu verder moest met de financiële sector werden de meest verwarrende voorstellen geopperd. Naast het IMF en de Wereldbank een internationale regulator voor de financiële markten organiseren? Terugkeren naar de kleine banken op nationale basis? Verbieden van de hefboomfondsen die men zag als de grote verantwoordelijken voor de speculatieve bewegingen? Vanuit uiterst linkse hoek dacht men dat Marx terug was. Inderdaad. Maar dan als het klassieke spook. Sommigen hoopten de geest terug in de fles te krijgen door erop los te moraliseren. De oorzaak van de financiële implosie zou de “hebzucht” zijn geweest. Vandaar dat roekeloos gedrag van de financiers. Helaas, maar de moraalfilosofen konden aan het ziekbed geen bruikbare diagnose van het terminaal zieke kapitalisme leveren. Verder dan verontwaardiging over de dikke bonussen van de bankiers kwamen ze niet.

Feit is wel dat met de financiële crisis van 2008 een grote speculatieve zeepbel is gebarsten die aanvankelijk mede door de politiek van lage rente was geblazen. Die lage rente moest in theorie zowel de consumptieve bestedingen als de investeringen bevorderen waardoor men in de Verenigde Staten en in Europa een nakende economische neergang hoopte uit te stellen. Tegelijk leverde men ook goedkope kredieten voor speculatieve transacties waarmee meer winsten te behalen vielen dan door hen in de productieve sector te investeren. De resultaten hiervan kennen we. Iedereen kon op de pof gaan leven en beleggen. De beurskoersen stegen met een veelvoud van de economische productie. De “woonkredieten” vlogen de deur uit. Landen konden hun schulden voortaan spotgoedkoop herfinancieren en daardoor gemakkelijk hun schuldenlasten afbouwen. Dit was de kurk waarop de Paarse coalities van Verhofstadt dreven toen ineens veel leuke dingen, liefst “gratis”, voor de mensen mogelijk werden.

Het leek erop alsof de financiële sector voortaan nog de enige economische groei-sector zou zijn. Een illusie die uiteraard in stand werd gehouden door de constant stijgende huizen- en aandelenprijzen. Wie toen instapte, werd slapende rijk. De welvaartsstaat met zijn hoge sociale lasten werd door de opkomende generaties als een ongemakkelijk korset ervaren. Laat de markt haar werk doen! Weg met

de solidariteit! Verzeker je tegen sociale risico's op maat via de privésector! Deze neoliberale retoriek gebaseerd op het individualistisch optimisme veegde ook de waarschuwingen voor de speculatieve zeepbel onder de mat. Studies die verwezen naar een consumptieve *boom* als gevolg van de speculatieve winsten werden genegeerd. Iedereen leefde immers graag boven haar of zijn stand. Wat mede werd mogelijk gemaakt door de lage prijzen betaald voor duurzame consumptiegoederen uit de Aziatische landen. Men rekende zelfs voor dat de levensstandaard van de West-Europese bevolking door de goedkope Aziatische importen (kleding en schoei, elektronica, auto's) sinds 1990 met 30 procent was gestegen. Dat die goedkope importen ook voor nogal wat banenverlies hier hadden gezorgd, dat werd graag voor lief genomen. Europa zou zich immers tot een unieke “kenniseconomie” ontwikkelen en daarna zou men alles wat hier werd uitgevonden door de Chinezen goedkoop kunnen laten produceren. Heette dat dan niet een “win-winsituatie” scheppen?

De huidige financiële crisis is niet meer dan een uitgestelde structurele crisis van de accumulatie van het kapitaal. Die had zich al in de jaren 1980 aangekondigd. Om de impasse uit de weg te gaan hadden de meeste westerse regeringen daarom gekozen voor de vlucht vooruit. Door een verdere liberalisering van de financiële markten aangevuld met een privatisering van de staatsbedrijven kon het werkloze kapitaal gemakkelijker circuleren. Door de val van het communisme werd nog eens bijkomend empoel voor dat ijdele kapitaal gevonden. De nieuwe media stimuleerden de vraag naar wereldwijde investeringen, waardoor de financiële sector nieuwe zeepbellen, o.a. die van de internethype, kon blazen. Intussen kon de Amerikaanse overheid haar financieringstekorten verder financieren door de overschotten op de diverse betalingsbalansen probleemloos af te romen, eerst in Japan, daarna in China.

En waar staan we vandaag? Het redmiddel van het goedkope geld is uitgewerkt. Het kan enkel nog maar meer speculatieve bewegingen op gang brengen. De wereld drijft immers al op liquiditeiten die wanhopig naar lucratieve investeringen op zoek zijn. Investeren in de werkelijke economie hebben weinig te bieden, want ze zijn

onvoldoende winstgevend. Ook de sector van de communicatietechnologie biedt nog maar weinig perspectief op een conjuncturele herneming. Al het opgehoopte geld wordt vandaag vooral door hefboomfondsen gebruikt voor speculatieve aanvallen op de nationale munten, voor het overnemen van bedrijven en vandaag voor het speculeren op staatsleningen van een aantal Europese landen met een hoge schuldenlast. Kortom, we maken heden een crisis van het neoliberale accumulatiemodel mee, wat zich noodzakelijk in financiële turbulenties heeft vertaald doordat er te veel liquiditeiten in de wereld circuleren.

De crisis heeft in een aantal landen ook het politieke systeem ontwricht en de massa's in beweging gebracht. Doordat overal de regeringen als gevolg van de liberalisering hun beleid door de internationale financiële markten moeten laten bepalen, is er een niet meer te dichten kloof tussen werkelijke behoeften en objectieve mogelijkheden ontstaan. Die kloof laat zich niet meer dichten met behulp van de oude vertrouwde monetaire en fiscale instrumenten. De huidige crisis van het kapitalistische accumulatiemodel heeft ook de Amerikaanse macht in de wereld ernstig aangetast. Washington keek als verlamd toe hoe de massa's in de Arabische landen in opstand kwamen op een moment dat de oorlogen in Afghanistan en Irak niet meer te financieren bleken. De gendarme van de wereld is hierdoor verlamd. De toch al gammele Amerikaanse welvaartsstaat staat, ondanks de retoriek van Obama, nog altijd grotendeels onaf in de steigers. Niets lijkt nog te werken nu ook de kredietwaardigheid van de Verenigde Staten is aangetast. De *Tea Party* reageert vandaag op een poujadistische wijze op de neergang van het Amerikaanse imperialisme, maar kan geen alternatieven voorleggen. In Europa zien we overal rechtse populistische partijen opkomen die zich tegen de economische crisis willen indekken door aan het welzijn van het “eigen volk” alle voorrang te verlenen. Ze wakkeren graag sluimerende onlustgevoelens aan door met hun identitaire retoriek de ongewenste vreemdelingen de deur te wijzen en door met stigmatiserende slogans de uitkeringstrekkers als “luiertjes” met de vinger na te wijzen.